

Nodweddion Elusen Effeithiol

Gorffennaf 2008

Cynnwys

1. Cyflwyniad	2
2. Ciplwg cyflym ar y Nodweddion	5
3. Y Nodweddion	6
4. Gwybodaeth bellach a chynghor	10

1. Cyflwyniad

1.1 Pam ydym ni wedi cynhyrchu'r canllaw hwn?

Y Comisiwn Elusennau yw rheoleiddiwr annibynnol elusennau yng Nghymru a Lloegr. Rhan o'n rôl fel rheoleiddiwr yw ceisio annog elusennau i fabwysiadu arferion da ym mhob agwedd ar eu gweithrediadau a'u gweithgareddau. Gall mabwysiadu arferion da helpu elusennau i gadw i fyny â newidiadau a'u gwneud yn fwy effeithiol pan fydd yn cyfrif o ddifrif - darparu'r gwasanaeth gorau posibl i'r bobl y cawsant eu sefydlu i'w cynorthwyo. Hefyd gall helpu i sicrhau eu bod yn cyflawni eu cyfrifoldebau cyfreithiol.

1.2 Am beth mae'r canllaw hwn?

Mae'r canllaw hwn yn amlinellu'r safonau a fydd yn helpu ymddiriedolwyr i wella effeithiolrwydd eu helusen, a'r egwyddorion y mae ein fframwaith rheoleiddio yn bodoli i'w cefnogi. Rydym wedi rhannu'r rhain yn chwe Nodwedd neu egwyddor. Ar gyfer pob un o'r rhain, rydym wedi rhestru nifer o ffyrdd y gellid arddangos y Nodweddion, ond ni fydd pob enghraifft yn gymwys i bob elusen. Er bod rhai ohonynt yn ofynion cyfreithiol, mae'r rhan fwyaf yn faterion o arfer da.

Er y bydd y Nodweddion hyn yn berthnasol i bob elusen, bydd y ffordd y cânt eu harddangos neu eu cyflawni yn amrywio yn dibynnu ar faint, incwm, cymhlethdod a gweithgareddau pob elusen, er gall rhai elusennau gael hyd i ffyrdd gwahanol i gyrraedd yr un nod. Yn ein profiad ni, beth bynnag fo ei maint a'i gweithgareddau, gall ymddiriedolwyr ddefnyddio'r Nodweddion hyn fel ffordd o adolygu sut y mae eu helusen yn perfformio ac adnabod y meysydd lle mae'r elusen yn gryf a'r meysydd hynny sydd angen eu datblygu ymhellach.

Mae cydymffurfio â'r gyfraith yn rhan annatod o lywodraethu da a pherfformiad effeithiol. Nid yw'r canllaw hwn yn ceisio amlinellu'r holl ofynion cyfreithiol sy'n gymwys i elusennau ac ymddiriedolwyr elusen. Rhaid i unrhyw elfennau o Nodweddion sydd wedi'u dangos fel 'gofyniad cyfreithiol' rhaid cydymffurfio â hwy. Mae canllawiau manwl ar feysydd deddfwriaeth arbennig a gweinyddu elusennau i'w gweld ar ein gwefan.

1.3 Beth am godau a safonau eraill?

Mae'r gair 'rhaid' yn cael ei ddefnyddio pan fydd gofyniad cyfreithiol neu reoleiddiol penodol y mae'n rhaid i chi gydymffurfio ag ef. Mae 'dylai' yn cael ei ddefnyddio ar gyfer y canllawiau arfer da lleiaf y dylech eu dilyn oni bai bod rheswm da dros beidio â gwneud hynny.

Os yw'ch elusen yn dilyn cod neu safon arall, mae'n bosibl ei bod eisoes yn arddangos rhai neu bob un o'r Nodweddion. Fodd bynnag, efallai yr hoffech ystyried a oes agweddau o'r Nodweddion a allai ategu neu gryfhau ymagwedd eich elusen at lywodraethu, rheolaeth a gweithredu effeithiol.

1.4 'Rhaid' a 'dylai', beth ydym yn ei olygu

Mae'r gair 'rhaid' yn cael ei ddefnyddio pan fydd gofyniad cyfreithiol neu reoleiddiol penodol y mae'n rhaid i chi gydymffurfio ag ef. Mae 'dylai' yn cael ei ddefnyddio ar gyfer y canllawiau arfer da lleiaf y dylech eu dilyn oni bai bod rheswm da dros beidio â gwneud hynny.

Cynigiwn gyngor llai ffurfiol hefyd ac argymhellion a allai fod yn ddefnyddiol i ymddiriedolwyr yn eu gwaith o reoli eu helusen. Ni fwriedir i'r Nodweddion fod yn rhagnodol, felly mae'r rhan fwyaf o'r pwyntiau bwled o dan bob Nodwedd wedi'u cynnwys o fewn y categori o gyngor hwn yn hytrach na gofynion cyfreithiol neu reoleiddiol, oni bai y nodir fel arall.

1.5 Canllawiau blaenorol

Mae'r canllaw hwn yn cymryd lle'r fersiwn blaenorol o Nodweddion Elusen Effeithiol (CC60). Yn ogystal â diweddarau'r Cyflwyniad, mae'r Nodweddion eu hunain wedi cael eu haildiffinio er mwyn egluro'r egwyddorion cyffredinol y bydd elusen effeithiol am eu dilyn. Er enghraifft, rydym wedi dwyn ynghyd pwyntiau arfer ariannol da i greu Nodwedd newydd 'Sail ariannol gadarn a darbodus'.

1.6 Rhai termau technegol a ddefnyddir

Yn y canllaw hwn:

Buddiolwr neu fuddiolwyr: Term cyfreithiol ar gyfer unigolyn neu grŵp o bobl sy'n gymwys i gael budd o waith elusen. Diffinnir grŵp buddiolwyr elusen yn nogfen lywodraethol yr elusen. Weithiau gall buddiolwyr gael eu galw'n gleientiaid neu'n ddefnyddwyr gwasanaeth.

Canlyniadau yw'r newidiadau, buddion, dysg neu effeithiau eraill sy'n digwydd o ganlyniad i wasanaethau neu weithgareddau'r elusen. (Gwahaniaethir rhwng canlyniadau ac **allgynhyrchion** - y gweithgareddau, gwasanaethau a chynhyrchion y mae'r elusen yn eu darparu. Mae allgynhyrchion yn dangos swm y gwaith sy'n cael ei wneud gan yr elusen yn hytrach na'i chanlyniadau.)

Cenhadaeth neu ddatganiad cenhadaeth: Term a ddefnyddir gan nifer o elusennau i ddisgrifio pam eu bod yn bodoli a pha effaith y maent yn dymuno ei chael. Gall datganiad cenhadaeth:

- ddarparu esboniad o ddibenion yr elusen mewn iaith bob dydd;
- helpu i gyfathrebu ethos a gwerthoedd yr elusen; a
- darparu ffocws ar gyfer cynllunio strategol drwy ddiffinio'r canlyniadau neu'r nodau arbennig yr hoffai'r elusen eu cyflawni.

Rhaid i genhadaeth (neu ddatganiad cenhadaeth) yr elusen fod yn gyson â'i dibenion, ac nid yn ehangach na'i dibenion.

Dangosyddion yw gwybodaeth eglur, hawdd ei mesur, sy'n dangos sut mae'r elusen yn perfformio.

DBS - Mae'r Gwasanaeth Datgelu a Gwahardd yn bodoli i helpu sefydliadau i adnabod pobl sy'n anaddas ar gyfer rhai mathau o waith, yn enwedig gwaith sy'n golygu cael mynediad i grwpiau agored i niwed neu ddod i gysylltiad â grwpiau agored i niwed, gan gynnwys plant, drwy gyhoeddi tystysgrifau DBS o unrhyw gofnodion troseddol, yr heddlu neu gofnodion tebyg, gan gynnwys gwiriadau yn erbyn y Rhestr Wahardd Plant a'r Rhestr Wahardd Oedolion.

Dibenion (weithiau'n cael eu galw'n amcanion) yw'r dibenion elusennol cyfreithiol y mae elusen yn bodoli i'w cyflawni neu'r pethau y cafodd ei sefydlu i'w cyflawni fel y nodir yn ei dogfen lywodraethol. Gall y dibenion gael eu geirio yn eithaf eang a'u mynegi mewn iaith gyfreithiol. Maent yn cyfeirio (ac o ganlyniad yn cyfyngu ar) sut y mae'n rhaid defnyddio asedau'r elusen.

Dogfen lywodraethol yw dogfen gyfreithiol sy'n pennu amcanion neu ddibenion yr elusen ac, fel arfer, sut y caiff ei gweinyddu. Gall fod yn weithred ymddiriedolaeth, yn gyfansoddiad, yn erthyglau cymdeithasu, yn drawsgludiad, yn ewyllys, yn Siartr Frenhinol, yn Gynllun gan y Comisiwn neu'n ddogfen ffurfiol arall.

Effaith yw'r newid, effaith neu fudd y mae gwasanaethau a gweithgareddau'r elusen yn ei gael ar gymdeithas. Mae'n hirdymor, yn eang ac yn gynaliadwy yn aml a gall fod yn gadarnhaol neu'n negyddol, yn fwriadol neu'n anfwriadol.

Gweithgareddau yw unrhyw beth a wneir drwy ddefnyddio adnoddau sy'n eiddo'r elusen neu sydd o dan ei rheolaeth, ac mae'n cynnwys ei holl waith a'i gwasanaethau.

Ymddiriedolwr yw **ymddiriedolwr elusen**. **Ymddiriedolwyr elusen** yw'r bobl sy'n gyfrifol am reoli gweinyddiad yr elusen yn gyffredinol. Yn nogfen lywodraethol yr elusen gellir eu galw gyda'i gilydd yn ymddiriedolwyr, y bwrdd, ymddiriedolwyr rheoli, y pwyllgor rheoli, llywodraethwyr neu gyfarwyddwyr, neu gall fod rhyw deitl arall ganddynt.

2. Cipolwg cyflym ar y Nodweddion

Nodwedd 1: Bod yn glir ynghylch ei dibenion a'i chyfeiriad

Mae elusen effeithiol yn glir ynghylch ei dibenion, ei chenhadaeth a'i gwerthoedd ac yn eu defnyddio i lywio pob agwedd ar ei gwaith.

Nodwedd 2: Bwrdd cryf

Mae elusen effeithiol yn cael ei rhedeg gan fwrdd neu gorff ymddiriedolwyr hawdd ei adnabod sydd â'r cydbwysedd cywir o sgiliau a phrofiad, yn gweithredu er lles gorau'r elusen a'i buddiolwyr, yn deall ei chyfrifoldebau ac yn gweithredu systemau i'w hymarfer yn briodol.

Nodwedd 3: Addas i'r pwrpas

Mae strwythur, polisiau a gweithdrefnau elusen effeithiol yn ei galluogi i gyflawni ei dibenion a'i chenhadaeth a darparu ei gwasanaethau yn effeithlon.

Nodwedd 4: Dysgu a gwella

Mae elusen effeithiol bob amser yn ceisio gwella ei pherfformiad a'i heffeithlonrwydd, a dysgu ffyrdd newydd a gwell o gyflawni ei dibenion. Bydd asesiad elusen o'i pherfformiad, ac effaith a chanlyniadau ei gwaith, yn bwydo i mewn i'w phrosesau cynllunio a bydd yn dylanwadu ar ei chyfeiriad yn y dyfodol.

Nodwedd 5: Sail ariannol gadarn a darbodus

Mae gan elusen effeithiol yr adnoddau ariannol a'r adnoddau eraill sydd eu hangen i gyflawni ei dibenion a'i chenhadaeth, ac mae'n eu rheoli a'u defnyddio er mwyn cyflawni ei photensial.

Nodwedd 6: Atebol a thryloyw

Mae elusen effeithiol yn atebol i'r cyhoedd ac eraill sydd â diddordeb yn yr elusen mewn ffordd sy'n dryloyw ac yn ddealladwy.

3. Y Nodweddion

3.1 Nodwedd 1: Bod yn glir ynghylch ei dibenion a'i chyfeiriad

Mae elusen effeithiol yn glir ynghylch ei dibenion, ei chenhadaeth a'i gwerthoedd, ac yn eu defnyddio i lywio pob agwedd ar ei gwaith.

Er mwyn dangos hyn, mae'r elusen yn:

- sicrhau bod ei chenhadaeth a'i gweithgareddau arfaethedig wedi'u cynnwys o fewn y dibenion a bennwyd yn ei dogfen lywodraethol (gofyniad cyfreithiol)
- gweithredu gyda syniad clir o'i chenhadaeth, a'r strategaethau a'r camau y bydd yn eu cymryd i'w chyflawni, fel y pennwyd mewn dogfennau ysgrifenedig sy'n cael eu hadolygu'n gyson, gan roi ffocws, cyfeiriad ac eglurder i'r elusen
- gallu esbonio sut mae ei holl weithgareddau yn ymwneud â'i dibenion, ei strategaeth a'i chenhadaeth ac yn eu cefnogi, ac yn cynnig budd i'r cyhoedd
- adolygu'n rheolaidd a yw dibenion yr elusen fel y pennwyd yn ei dogfen lywodraethol yn gyfoes ac yn berthnasol i anghenion ei buddiolwyr
- gweithredu'n annibynnol ac yn cydnabod ei bod yn bodoli i ddilyn ei dibenion ei hun ac nid i gyflawni polisiau neu gyfarwyddiadau unrhyw gorff arall (gofyniad cyfreithiol)
- ystyried cynaladwyedd yn y dyfodol - cydbwysu'r hyn sydd ei angen yn awr a'r hyn a fydd ei angen yn y dyfodol

3.2 Nodwedd 2: Bwrdd cryf

Mae elusen effeithiol yn cael ei rhedeg gan fwrdd neu gorff ymddiriedolwyr hawdd ei adnabod sydd â'r cydbwysedd cywir o sgiliau a phrofiad, yn gweithredu er lles gorau'r elusen a'i buddiolwyr, yn deall ei chyfrifoldebau ac yn gweithredu systemau i'w hymarfer yn briodol.

Er mwyn dangos hyn, mae'r elusen yn:

- sicrhau bod y corff ymddiriedolwyr wedi'i gyfansoddi yn unol â'r ddogfen lywodraethol (gofyniad cyfreithiol)
- adnabod y cymysgedd o sgiliau, gwybodaeth a phrofiad sy'n ofynnol ar gyfer gweinyddu'r elusen yn effeithlon ac yn effeithiol a sicrhau bod recriwtio a phenodi ymddiriedolwyr newydd yn darparu cyfleoedd digonol ar gyfer ailasesu a gwireddu'r cymysgedd hwnnw
- corff ymddiriedolwyr sy'n briodol ar gyfer maint yr elusen - yn ddigon mawr i gynnwys y sgiliau a'r profiad sydd ei angen i redeg yr elusen yn effeithlon, ond yn ddigon bach i ganiatáu trafodaethau a gwneud penderfyniadau effeithiol
- dangos dealltwriaeth glir o rolau'r corff ymddiriedolwyr a staff gyda disgrifiadau rôl ar gyfer ymddiriedolwyr a swyddogion yr elusen (megis y Cadeirydd a'r Trysorydd)
- sicrhau bod awdurdod dirprwyedig clir a phriodol gan bwyllgorau, staff ac asiantau'r elusen i ymgymryd â'u rolau dynodedig er mwyn cyflawni dibenion yr elusen. Hefyd mae systemau mewn lle ganddi ar gyfer monitro ac arolygu'r ffordd y mae pwerau dirprwyedig yn cael eu hymarfer

- ymgymryd â'r holl wiriadau priodol i sicrhau bod darpar ymddiriedolwr yn gymwys ac yn addas i weithredu yn y rhinwedd hwnnw. (Ar gyfer rhai elusennau gall fod gofyniad cyfreithiol i geisio gwiriadau DBS ar gyfer darpar ymddiriedolwyr (ac ymddiriedolwyr mewn swydd) (gofyniad cyfreithiol));
- adnabod ac ateb anghenion sefydlu, hyfforddi a datblygu unigol ymddiriedolwyr a gweithredu fframwaith ar gyfer gwerthuso perfformiad y bwrdd ac ymddiriedolwyr
- sicrhau bod ei hymddiriedolwyr yn deall bod rhaid iddynt weithredu er lles yr elusen yn unig a bod unrhyw wrthdaro buddiannau yn cael eu hadnabod a'u rheoli (gofyniad cyfreithiol)
- adnabod a chydymffurfio â deddfwriaeth berthnasol a cheisio cyngor proffesiynol lle y bo angen (gofyniad cyfreithiol)

3.3 Nodwedd 3: Addas i'r pwrpas

Mae strwythur, polisiau a gweithdrefnau elusen effeithiol yn ei galluogi i gyflawni ei dibenion a'i chenhadaeth a darparu ei gwasanaethau yn effeithlon.

Er mwyn dangos hyn, mae'r elusen yn:

- adolygu ei dogfen lywodraethol yn gyson er mwyn sicrhau ei bod yn gyfoes a bod y pwerau sydd eu hangen arnynt gan yr ymddiriedolwyr i gyflawni dibenion yr elusen a rheoli ei hadnoddau'n effeithiol;
- cymryd camau priodol i ddiogelu ei henw da ym mhob agwedd ar ei gwaith, yn enwedig wrth ddelio â buddiolwyr ac eraill sydd â budd yn yr elusen;
- gweithredu polisiau a gweithdrefnau i sicrhau bod yr holl fuddiolwyr sy'n agored i niwed wedi'u diogelu rhag cael eu cam-drin;
- adolygu ac asesu'n gyson y risgiau y mae'r elusen yn eu hwynebu ym mhob maes gwaith a'r cynlluniau ar gyfer rheoli'r risgiau hynny;
- adolygu'n rheolaidd ei strwythurau, polisiau a gweithdrefnau i sicrhau eu bod yn parhau i gefnogi, ac yn ddigonol ar gyfer cyflawni dibenion a chenhadaeth yr elusen; mae'n cynnwys polisiau a gweithdrefnau sy'n delio â strategaethau, swyddogaethau a chyfrifoldebau'r bwrdd; arferion cyflogaeth da ac annog a defnyddio gwirfoddolwyr;
- adnabod, hybu a gwerthfawrogi cydraddoldeb ac amrywiaeth buddiolwyr, staff a gwirfoddolwyr, ac ym mhob agwedd ar ei gweithgaredd;
- ystyried a allai cydweithredu a phartneriaeth (gan gynnwys y posibilrwydd o uno) â sefydliadau eraill wella effeithlonrwydd, y defnydd o arian a'r ddarpariaeth well o fuddiannau a gwasanaethau i fuddiolwyr.
- ystyried yr effaith y caiff ei gweithgareddau ar yr amgylchedd. Mae'n ystyried sut y gall weithredu mewn ffordd amgylcheddol gyfrifol a chynaliadwy sy'n cyd-fynd â'i dibenion, hyd yn oed os nad yw ei dibenion yn ymwneud yn benodol â'r amgylchedd.

3.4 Nodwedd 4: Dysgu a gwella

Mae elusen effeithiol bob amser yn ceisio gwella ei pherfformiad a'i heffeithlonrwydd, a dysgu ffyrdd newydd a gwell o gyflawni ei dibenion. Bydd asesiad elusen o'i pherfformiad, ac effaith a chanlyniadau ei gwaith, yn llywio ei phrosesau cynllunio a bydd yn dylanwadu ar ei chyfeiriad yn y dyfodol.

Er mwyn dangos hyn, mae'r elusen yn:

- ystyried sut i adnabod, mesur a dysgu o gyraeddiadau'r elusen, ei heffeithiau a'i chanlyniadau, gan gynnwys yr effeithiau cadarnhaol a negyddol y mae'n eu cael ar fuddiolwyr, ar eraill sydd â budd yn yr elusen a'r gymuned ehangach;
- gosod targedau cyraeddadwy a dangosyddion ar gyfer mesur a gwerthuso llwyddiant a gwelliant yn eu herbyn yn seiliedig ar ddibenion yr elusen, anghenion ei buddiolwyr, ansawdd ei gwasanaethau a'r adnoddau sydd ar gael;
- croesawu a gweithredu ar adborth (cadarnhaol yn ogystal â heriol) gan ei buddiolwyr a phobl eraill sydd â diddordeb yn yr elusen am y gwasanaethau y mae'n eu darparu a'r meysydd y gellid eu gwella;
- ystyried ac asesu ffyrdd arloesol a chreadigol o weithio tuag at gyflawni ei diben a'i nodau;
- adnabod tueddiadau sy'n dod i'r amlwg yn yr amgylchedd lle y mae'n gweithredu a defnyddio'r wybodaeth hon fel rhan o'i phrosesau cynllunio;
- adnabod a defnyddio cyfleoedd i ddylanwadu ar yr amgylchedd y mae'n gweithio ynddo er mwyn hwyluso ei chenhadaeth a'i dibenion, dilyn y gyfraith ac arferion da wrth ymgyrchu neu lobio;
- peidio â bod yn hunanfodlon ond yn hytrach ymgymryd â phroses o welliant parhaus, gan ddefnyddio technegau ac offer sy'n gweddu orau i'w maint a'i gweithgareddau, megis systemau ansawdd a gydnabyddir a meincnodi, er mwyn gwella ei pherfformiad ei hun yn y dyfodol;
- dangos parodrwydd i rannu arferion da gydag eraill.

3.5 Nodwedd 5: Sail ariannol gadarn a darbodus

Mae gan elusen effeithiol yr adnoddau ariannol a'r adnoddau eraill sydd eu hangen i gyflawni ei dibenion a'i chenhadaeth, ac mae'n eu rheoli a'u defnyddio i gyrraedd ei photensial llawn.

Er mwyn dangos hyn, mae'r elusen yn:

- gweithredu polisiau i reoli ei cronfeydd wrth gefn, ei buddsoddiadau a'i benthyca, gan geisio cyngor proffesiynol pan fydd ei angen;
- integreiddio cynllunio ariannol gyda chynllunio a rheolaeth sefydliadol ehangach, gan sicrhau bod cronfeydd ar gael pan fydd eu hangen ar yr elusen ac yn cael eu defnyddio yn y ffordd fwyaf effeithiol i gynnig budd i'r elusen;
- sicrhau cynaladwyedd ariannol trwy reoli llif arian a monitro ac adolygu perfformiad ariannol yn ystod y flwyddyn, gan gymryd camau cywirol amserol lle y bo angen;
- ystyried ffynonellau ei hincwm a rhoi strategaeth ar waith i godi'r cronfeydd sydd eu hangen - amrywio ei ffynhonnell incwm cyn belled â phosibl;

- adolygu ei strategaethau a gweithgareddau codi arian er mwyn sicrhau eu bod yn cydymffurfio â safonau arfer da, gan ystyried unrhyw faterion moesegol perthnasol
- ymwybodol o'r risgiau ariannol sy'n gysylltiedig â mentrau presennol a newydd a rheoli'r risg o golled, gwastraff a thwyll trwy gael rheolaethau a gweithdrefnau ariannol cadarn
- strwythuro gweithgareddau'r elusen mewn ffordd dreth-effeithlon a chadw i'r lleiaf posibl y risg gweithredol i'r elusen o weithgareddau masnachu
- paratoi ei Hadroddiad Blynyddol a chyfrifon yn unol â gofynion arfer da, a bodloni'r gofynion cyfreithiol ar gyfer ei chwblhau mewn pryd (gofyniad cyfreithiol)

3.6 Nodwedd 6: Atebol a thryloyw

Mae elusen effeithiol yn atebol i'r cyhoedd ac eraill sydd â diddordeb yn yr elusen mewn ffordd sy'n dryloyw ac yn ddealladwy.

Er mwyn dangos hyn, mae'r elusen yn:

- cydymffurfio â'i rhwymedigaethau cyfreithiol (ac arferion gorau), fel y pennwyd yn y Datganiad o Arferion Cymeradwy (SORP), i gynhyrchu cyfrifon ac adroddiad blynyddol sy'n cynnwys esboniad o'r hyn y mae'r elusen wedi'i wneud er budd cyhoeddus yn ystod y flwyddyn (gofyniad cyfreithiol)
- esbonio yn ei Hadroddiad Blynyddol i ba raddau y mae wedi cyflawni ei dibenion elusennol mewn ffordd y gall pobl sydd â budd yn yr elusen ei ddeall
- dilyn gweithdrefnau sydd wedi'u hysbysebu'n dda, effeithiol ac amserol ar gyfer delio â chwynion am yr elusen a'i gweithgareddau. Dylai'r rhain esbonio sut i gwyno ac apelio, a rhoi manylion am y broses a'r amserlenni tebygol
- gallu dangos sut y mae'n cynnwys buddiolwyr a defnyddwyr gwasanaeth wrth ddatblygu a gwella ei gwasanaethau; gallai'r cyfraniad fod trwy benodi buddiolwyr fel ymddiriedolwyr neu eu cynnwys drwy drafodaethau, ymgynghori neu fewnbwn gan grŵp defnyddwyr
- gweithredu cynllun cyfathrebu sy'n sicrhau bod gwybodaeth amserol a chywir yn cael ei rhoi i bawb sydd â budd yng ngwaith yr elusen, gan gynnwys y cyfryngau, rhoddwyr a buddiolwyr

4. Gwybodaeth bellach a chyngor

4.1 Cyhoeddiadau'r Comisiwn Elusennau

Mae'r rhestr isod yn ddetholiad o ganllawiau perthnasol wedi'i seilio ar rai o'r materion a nodwyd yn y canllaw hwn.

Rydym hefyd wedi rhestru rhai sefydliadau eraill y gellir eu defnyddio fel ffynonellau gwybodaeth.

- Yr Ymddiriedolwr Hanfodol: Yr hyn y mae angen i chi wybod (CC3)
- Rheolaethau Ariannol Mewnol ar gyfer Elusennau (CC8)
- Dweud eich Dweud: Canllaw ar Ymgyrchu a Gweithgareddau Gwleidyddol gan Elusennau (CC9)
- Cyfrifon ac Adroddiadau Elusennau: Yr hanfodion Ebrill 2009 (CC15b)
- Elusennau a Chodi Arian (CC20)
- Elusennau a Rheoli Risg: Canllaw i ymddiriedolwyr (CC26)
- Cael Hyd i Ymddiriedolwyr Newydd: Yr hyn y mae angen i elusennau wybod (CC30)
- Cwynion am Elusennau (CC47)
- Amddiffyn Plant
- Gwrthdaro Buddiannau

4.2 Ffynonellau eraill o wybodaeth ddefnyddiol

Codau a safonau

Llywodraethu Da: Cod ar gyfer y sector gwirfoddol a chymunedol ('y Cod')

Cynhyrchwyd y Cod mewn partneriaeth rhwng acevo, CTN, NCVO a ICSA (am fanylion gweler isod o dan Sefydliadau) gyda chyngor a chymorth gan y Comisiwn a mewnbwn gan gyrff sector eraill. Cafodd ei gynhyrchu gan y sector, i'r sector, ac mae'n ceisio egluro'r egwyddorion y tu ôl i lywodraethu da a helpu'r sector wrth wneud penderfyniadau, bod yn atebol a gwaith byrddau.

Cafodd y Cod ei hybu trwy'r National Hub of Expertise in Governance. Ers ei gau, mae'r grŵp sefydlu gwreiddiol wedi ailafael yn y cyfrifoldeb dros hybu a datblygu'r Cod. Gallwch lwytho i lawr copïau o'r cod o:

<http://www.governancecode.org/>

Y Safonau Galwedigaethol Cenedlaethol ar gyfer Ymddiriedolwyr ac Aelodau Pwyllgorau Rheoli

Mae'r safonau ar gael ar y wefan isod. Mae'r safonau yn ategu'r Cod Llywodraethu ac wedi'u hanelu at ymddiriedolwyr unigol ond mae'r Cod a'r Nodweddion wedi'u hanelu at fyrddau ymddiriedolwyr cyfan a'r sefydliadau y maent yn eu llywodraethu.

Gwefan: www.governancehub.org.uk

Termau allweddol

Mae gwefan Charities Evaluation Services (manyion llawn isod) yn cynnwys rhestr o dermau allweddol y gall fod yn ddefnyddiol i elusennau pan fyddant yn ystyried codau a safonau eraill.